

بررسی بزه سقط جنین در حقوق ایران

(تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۰۳/۰۳ ، تاریخ تصویب ۱۳۹۶/۰۵/۰۵)

سعید شاه پور جانی

چکیده

پزشکی علمی است که همواره مورد نیاز بشر بوده و هست و چون پزشکان با سلامت و حیات انسان ارتباط دارند باید متعهد و متخصص بوده و تمام توان خود را برای حفظ سلامت و جان بیماران به کار گیرند چرا که خطای پزشکان سنگین و در اغلب موارد جبران ناپذیر است. بدین سبب در اکثر کشورها حساسیت و نظارت مستمر و دقیقی بر امر پزشکی و درمان صورت می‌پذیرد. در کشور ما نیز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان نظام پزشکی این وظیفه را عهده‌دار هستند اما متأسفانه گاهی مشاهده می‌شود که عدم وجود هماهنگی‌های لازم بین این سازمانها باعث برهم خوردن سلامت جامعه می‌شود و گاهی نیز پزشکان سوگندی را که یاد نموده‌اند فراموش می‌کنند و اصول اخلاقی حرفه خود را رعایت نمی‌کنند و یا به دلیل بی‌احتیاطی آسیب‌های جسمی و روحی به بیماران وارد می‌کنند که در چنین مواردی بحث مسئولیت کیفری و مدنی آنان مطرح می‌شود. در این نوشتار مطالبی راجع به بررسی سقط جنین در حقوق ایران ارائه گردیده است که این مطالب با توجه به مواد قانون مجازات اسلامی و فتاوی معتبر و منابع فقهی جمع‌آوری شده است. براساس مطالب یاد شده در طی متن عنوان می‌شود که بزه سقط جنین در حقوق ایران جرم بوده و شخص بزه‌کار باید متحمل مجازات شود. جرم سقط جنین به انواع عمدی و غیرعمدی تقسیم می‌شود که ارکان تشکیل دهنده جرم سقط جنین عمدی (قانونی، مادی، معنوی) در این نوشتار بررسی شده است.

۶۷

بخش اول: تعریف سقط جنین و انواع سقط جنین

جنین در لغت به معنای «هر چیز پوشیده و مستور است و در اصطلاح پزشکی نیز موجودی است که پس از لقاح تخمک به وسیله اسپروماتوزوئید و پس از تقسیمات اولی سلول تخم حاصل می‌شود ولی هنوز دوران رشد خود را در داخل رحم مادر (یا کیسه جنینی در گیاهان) می‌گذراند.»^۱ و سقط جنین نیز به معنای «افتادن جنین قبل از نمو کامل در رحم» است.^۲

بند اول: تعریف جنین

خداوند در آیات ۱۱ تا ۱۵ سوره مبارکه مؤمنون مراحل تکوین حیات را چنین بیان می‌دارند: «ولقد خلقنا الانسان من سلاله من طین ثم جعلناه نطفه فی قرار مکین ثم خلقنا النطفه علقه فخلقنا العلقه مضغقه، فخلقنا المضغه عظاما فکسونا العظام لحماً ثم انشأناه خلقاً آخر فتارک الله احسن الخالقین» و به یقین، انسان را از عصاره‌ای از گل آفریدیم، سپس او را [به صورت] نطفه‌ای در جایگاهی استوار قرار دادیم، نگاه نطفه را به صورت علقه در آوردیم، پس آن علقه را [به صورت] مضغه گردانیدیم، و آنگاه مضغه را استخوانهایی ساختیم، بعد استخوانها را با گوشتی پوشانیدیم، آنگاه [جنین را در] آفرینش دیگر پدید آوردیم. آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است، بعد از این [مراحل] قطعاً خواهید مرد.»^۳

بدین جهت نیز قانونگذار در م ۴۸۷ قانون مجازات اسلامی بیان نموده است که «دذیه سقط جنین» به ترتیب زیر است:

- ۱) دیه نطفه که در رحم مستقر شده بیست دینار
- ۲) دیه علقه که خون بسته است چهل دینار
- ۳) دیه مضغه که به صورت گوشت درآمده است شصت دینار
- ۴) دیه جنین در مرحله‌ای که به صورت استخوان درآمده و هنوز گوشت نرویده است هشتاد دینار.
- ۵) دیه جنین که گوشت و استخوان بندی آن تمام شود و هنوز روح در آن پیدا نشده یکصد دینار تبصره ۴ در مراحل فوق هیچ فرقی بین دختر و پسر نمی‌باشد.
- ۶) دیه جنین که روح در آن پیدا شده است، اگر پسر باشد دیه کامل و اگر دختر باشد نصف دیه کامل و اگر مشتبّه باشد سه ربع دیه کامل خواهد بود.»

۱- محمد، فرهنگ فارسی، جلد سوم، ص ۱۳۴۷

۲- معین، محمد، همان منبع، ص ۱۸۹۴

۳- فولادوند، محمد مهدی، ترجمه قرآن کریم ۳۸۲، سوره المؤمنون، ص ۳۴۲

در اصطلاح پزشکی سقط جنین به «بیرون شدن حاصل باروری از رحم، درحالی که موجود تکوین یافته قادر به زندگی در خارج از رحم نباشد»^۱

بند دوم: انواع سقط جنین

امروزه سقط جنین در سطح جهان رو به افزایش است و دلایل آن عواملی چون تنظیم خانواده و محدود گاه داشتن تعداد افراد خانواده، مخفی کردن روابط جنسی نامشروع و ممنوع قبل از ازدواج رسمی و قانونی، فرار از بارداری‌های ناخواسته، زنا و هتک ناموس به عنف و حتی در اثر تصادفات ناشی از رانندگی واقع می‌شود که انواع سقط جنین به شرح زیر می‌باشد.

الف) سقط جنین جنایی

اگر یکی از حالات زیر در سقط جنین به اثبات برسد جنایی محسوب می‌گردد:

اول: خروج محتویات رحمی قبل از موعد طبیعی توسط مادر با دستکاری رحم یا خوردن دارو یا ضربه عمدی به رحم (خودزنی)

دوم: دستکاری رحم با تجویز داروی ساقط کننده جنین توسط کسان دیگر
سوم: کارگیری وسایل مخصوص توسط طیب یا ماما یا افراد غیرمجاز، برای خونریزی و سقط جنین و قطع حاملگی، بدون مجوز قانونی^۲

بنابراین، سقط جنین جنایی درحالی اتفاق می‌افتد که عالماً و عامداً اقدام به اخراج جنین از رحم مادر می‌گردد.

ب) سقط جنین طبی

مطابق نظریه مشورتی شماره ۷/۲۶۱۰ مورخ ۱۳۷۷/۷/۱۵، اداره حقوقی قوه قضائیه: «سقط جنین جرم است و مرتکب باید کیفر مقرر را تحمل بنماید، مگر این که اقدام به سقط جنین برای نجات مادر باشد که در این صورت برابر مواد قانون مجازات اسلامی جدید رفتار می‌شود. بدیهی است چنانچه صاحب دیه با ابراء ذمه به سقط جنین رضایت داده باشد، دیگر حق مطالبه دیه جنین را نخواهد داشت.» با توجه به نظریه مشورتی ذکر شده اگر ادامه حاملگی برای مادر خطرناک بوده و یا موجب تشدید عوارض

^۱ - قضایی، صمد، پزشکی قانونی، ص ۵۳۶

^۲ - گودرزی، فرامرز و کیانی، مهرزاد، اصول طب قانونی و مسمومیت‌ها، ۱۳۸۰، ص ۳۰۷

بیماری وخامت حال وی گردد، پس از ارسال مدارک مربوط به مراجع قانونی، ارجاع آن به پزشکی قانونی صورت می‌پذیرد.^۱

بعد از اثبات حاملگی در معاینه، با بررسی‌های لازم و تأیید و مدارک و صدور نظر مبنی بر لزوم قطع بارداری، سقط جنین طبی انجام خواهد شد.

در حال حاضر به موجب ماده واحده قانون سقط درمانی مصوب ۱۳۸۴/۳/۱۰ مجلس شورای اسلامی «سقط درمانی با تشخیص قطعی سه پزشک متخصص و تأیید پزشکی قانونی مبنی بر بیماری جنین که به علت عقب افتادگی یا ناقص الخلقه بودن موجب حرج مادر است و یا بیماری مادر که با تهدید جانی مادر، توأم باشد قبل از ولوج روح (چهارماه) با رضایت زن، مجاز می‌باشد و مجازات و مسئولیتی متوجه پزشک معالج نخواهد بود. متخلفین از اجرای مفاد این قانون به مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد.»

در نتیجه براساس قانون مذکور، امکان سقط جنین صرفاً تا قبل از حلول روح در جنین تجویز شده است. لذا چنانچه کسی بعد از حلول روح با وجود اثبات عقب افتادگی یا ناقص الخلقه بودن جنین اقدام به سقط آن نماید قابل تعقیب و مجازات خواهد بود.

بر همین اساس پزشکی قانونی کشور اقدام به صدور دستورالعمل اجرایی قانون سقط جنی درمانی به شرح زیر نموده است:

دستورالعمل اجرایی قانون سقط جنین درمانی مصوب ۱۳۸۴/۳/۱۰ مجلس شورای اسلامی:

الف) تعریف عناوین مطرح در قانون

۱) «سقط جنین درمانی» یا اسقاط درمانی جنین باتوجه به قانون مذکور عبارت است از ختم حاملگی تا چهار ماه از زمان لقاح با رعایت شرایط مندرج در قانون و این دستورالعمل.

۲) «پزشکی قانونی» به عنوان شخصیت حقوقی شامل ستاد، ادارات کل و مراکز از سازمان پزشکی قانونی کشور می‌باشند که کارشناسی و بررسی در مورد سقط جنین درمانی در آنها صورت می‌پذیرد.

۳) «عقب افتادگی جنین» یعنی اختلال کامل یا نسبی در ساختار یا عملکرد دستگاه عصبی جنین به هر علتی که در نهایت منجر به تولد نوزاد زنده نشود و در صورت تولد با فاصله کوتاهی بمیرد یا دچار

اختلال ذهنی یا جسمی باشد به نحوی که موجب حرج مادر گردد، ملاک تشخیص به عرف پزشکی و تأیید متخصصین ذیربط است.

۴) «ناقص الخلقه بودن جنین» عبارت است از عدم تشکیل و یا اختلال در تشکیل یا تکامل یک یا چند عضو بدن به هر علت، به طوری که جنین زنده متولد نشود و در صورت تولد با فاصله کوتاهی بمیرد یا معلول جسمی یا ذهنی باشد یا نباشد، ملاک تشخیص؛ عرف پزشکی و تأیید متخصصین ذیربط است.

۵) «حرج مادر» عبارت است از: نگرانی و سختی مادر، به نحوی که تحمل زنج و مشقت ناشی از ناقص الخلقه یا عقب افتادگی جنین خارج از توان وی باشد. بیماریهای جنینی قید شده در جداول پیوستی و بیماریها و اختلالاتی که متعاقباً پس از بررسی در کمیته‌های کارشناسی اعلام خواهد شد، در صورت درخواست از مصادیق حرج مادر است.

۶) «بیماری مادر» عبارت است از وضعیت بالینی و پزشکی مادر که تداوم بارداری در آن تهدید جانی برای وی تلقی گردد. ملاک تشخیص؛ عرف پزشکی و تأیید متخصصین ذیربط است.

۷) «مادر» یعنی خانم بارداری که متقاضی انجام عمل سقط جنین درمانی است.

۸) «رضایت زن» یعنی اجازه کتبی و آگاهانه مادر، برای انجام عمل سقط جنین درمانی که توسط گروه پزشکی پس از آگاه سازی کامل وی از وضعیت موجود و عواقب قبول یا رد عمل مذکور اخذ می‌گردد.

ب، مراحل بررسی و صدور مجوز سقط جنین درمانی:

۱) درخواست بررسی و صدور مجوز سقط جنین درمانی، باید تنها در ادارات کل پزشکی قانونی استانها و نیز، مراکز پزشکی قانونی شهرستانهایی که شرایط لازم در این خصوص را با تأیید معاونت پزشکی و بالینی سازمان داشته باشند، تا ۴ ماه از زمان لقاح پذیرش گردد.

۲) ارایه حداقل سه مشاوره تخصصی در تأیید تشخیص و یک نوبت سونوگرافی با تعیین سن جنین ضروری است.

۳) حضور زوجین، با مدارک شناسایی معتبر و تکمیل فرم مربوطه در پزشکی قانونی الزامی است. در صورت عدم حضور یا عدم دسترسی به پدر جنین یا وکیل وی، استعلام مراجع ذیصلاح قضایی جهت بررسی و صدور مجوز سقط جنین درمانی ضروری می‌باشد.

۴) در صورتی که علت درخواست؛ بیماری جنین باشد که در جداول پیوستی به آن اشاره نشده است، موضوع باید پس از تأیید حداقل سه نفر متخصص مربوطه به تأیید ریاست سازمان برسد.

۵) مجوز سقط جنین درمانی، باید عکس دار و با مشخصات کامل هویتی مادر صادر گردد.
۶) آمار و اطلاعات کل درخواستها و مجوزهای صادر شده، باید در پایان هر ماه به معاونت پزشکی و بالینی ارسال گردد.

۷) مسئولیت حسن اجرای این دستورالعمل با مدیر کل استان است.

ج) سقط جنین خودبخودی یا مرضی

«در خصوص این نوع سقط باید بیان نمود؛ بسیاری از بانوان به علل ارشاً آناتومیکی، ابتلا به بیماریهای گوناگون و سایر علل ناشناخته دیگر، دارای زمینه برای سقط جنین هستند و با اندک استرس روحی یا صدمه فیزیکی سقط جنین می نمایند.»^۱ چنانچه ملاحظه می گردد جنین سقطی علی‌رغم میل و خواسته زن حامله و به لحاظ وجود بیماری و یا سایر علل دیگر که خارج از اراده او می باشد، حادث می شود و فاقد وصف مجرمانه است.

د) سقط جنین ضربه‌ای

اصولاً در این سقط که به دنبال حوادث و صدمات ضربه ای پیش می آید، اثبات رابطه علیت بین ضربه و سقط بسیار مشکل است و نیاز به همکاری مقام قضایی و پزشکان دارد، زیرا گاهی با اندک ضربه‌ای، سقط پیش می آید و گاهی در صدمات شدید لگنی جنین سالم می ماند.^۲

بخش دوم: بررسی ارکان تشکیل دهنده سقط جنین عمدی

جرم سقط جنین به انواع عمدی و غیرعمدی تقسیم می شود که ارکان تشکیل دهنده جرم سقط جنین عمدی (قانونی، مادی، معنوی) در این نوشتار بررسی شده است.

بند اول: بررسی رکن قانونی در قوانین سابق مجازات اسلامی

قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ مواد ۱۸۱ تا ۱۸۳ به جرم سقط جنین اختصاص داشت و حسب این مواد برای هر کسی که در ارتکاب این جرم، خواه به نحو مباشرت و یا معاونت دخالت می کرد، مجازات پیش‌بینی می نمود که مواد مذکور در قانون مجازات سابق به شرح زیر بودند:
ماده ۱۸ «هرکس به واسطه دادن ادویه و یا وسایل دیگری موجب سقط حمل زنی گردد جزای او از یک تا سه سال حبس جنحه‌ای است و اگر زن حامله را دلالت به استعمال وسایل مذکور نماید جزای او از سه تا شش ماه حبس جنحه‌ای خواهد بود.»

^۱ - همان منبع، ص ۳۰۸

^۲ - همان منبع، ص ۲۰۹

ماده ۱۸۲ «زنی که عالماً بدون اجازه طیب، راضی به خوردن ادویه یا مأكولات یا مشروبات یا استعمال وسایل مذکوره شده یا تمکین از استعمال آن وسایل کرده و به این واسطه حمل خود را ساقط کرده باشد، مجازات او از یک تا سه سال حبس جنحه‌ای است و اگر این اقدام زن در نتیجه امر شوهر خود باشد زن از مجازات معاف و شوهر به مجازات مذکور محکوم خواهد شد.»

ماده ۱۸۳ «طیب یا قابله یا جراح یا دوا فروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا قابلگی یا جراحی و یا دوافروشی، وسایل سقط حمل را فراهم می‌آورند، از سه تا ده سال حبس جنایی درجه یک محکوم خواهند شد، مگر اینکه ثابت شود که این اقدام طیب یا قابله یا جراح برای حفظ حیات مادر باشد.» همچنین لازم به ذکر است مواد ۹۰ و ۹۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲، در مورد جرم سقط جنین مقرر می‌نمود:

ماده ۹۰ «هرکس زن حامله را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگری که موجب سقط حمل می‌گردد بنماید به سه الی شش ماه حبس محکوم خواهد شد.»

ماده ۹۱ «اگر زن حامله برای سقط جنین به طیب و یا قابله مراجعه کند و طیب هم عالماً عامداً مباشرت به اسقاط جنین بنماید، دیه جنین به عهده اوست و اگر روح در جنین دمیده شده باشد، باید قصاص شود و اگر او را به وسایل اسقاط جنین راهنمایی کند به شش ماه تا سه سال حبس محکوم خواهد شد.»

بند دوم: رکن مادی در رویه های قضایی موجود

۱، وجود جنین یا حامله بودن زن: مطابق نظریه مشورتی شماره ۷/۲۱۷۱ مورخ ۱۳۶۶/۶/۷، اداره حقوقی قوه قضائیه «چون در جمهوری اسلامی ایران افراد متساوی الحقوق هستند و افراد متولد از زنا نیز از حق حیات بهره‌مند می‌باشند بنابراین جنین ناشی از زنا مانند جنین ناشی از حلال حق حیات دارد و سقط او در حد جنین ناشی از حلال دارای کیفر و مجازات می‌باشد.» در نتیجه از آنجایی که بزه سقط جنین، جرمی مقید به حصول نتیجه می‌باشد، لذا برای تحقق آن وجود جنین و یا حامله بودن زن شرط است. بنابراین؛ چنانچه کسی بر روی زنی اقدام به انجام عملیاتی جهت سقط جنین او نماید، ولی بعداً کاشف گردد که مجنی علیه حامله نبوده، چنین شخصی به لحاظ سقط جنین عمدی قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود و عملیات انجام شده را جرم محال می‌نامند و در صورتی که زن حامله باشد ولی

وسيله ارتكاب جرم خراب باشد، جرم عقیم است، که در قوانین جزایی ایران، مجاراتی برای جرم عقیم و جرم محال پیش‌بینی نگردیده است.^۱

۲، رفتار فیزیکی: دومین جزء رکن مادی بزه سقط جنین عمدی، فعل مرتکب می‌باشد. برای تحقق سقط جنین عمدی باید از ناحیه مرتکب فعل مثبت مادی به نحو مباشرت و یا معاونت صورت پذیرد؛ بنابراین ترک فعل نمی‌تواند به عنوان رکن مادی این جرم محسوب شود. وسایلی که برای اسقاط جنین مورد استفاده قرار می‌گیرد، ممکن است فیزیکی و یا شیمیایی باشد؛ وسایل فیزیکی شامل استفاده از ابزار کورتاژ و یا ایراد هر نوع صدمه جسمی مانند اذیت و آزار می‌باشد و وسایل شیمیایی نیز تزریق آمپول، تجویز و خوردن دارو و استفاده از سایر ادویه جات، ماکولات و مشروبات را دربر می‌گیرد. ملاحظه می‌گردد سقط جنین در قانون مجازات اسلامی جدید، سقط از راه ضرب و یا اذیت و آزار زن حامله است که شامل اذیت و آزار روحی او نیز می‌شود. منظور از ضرب انجام فعلی است که تمامیت جسمی زن حامله را مورد تعرض قرار داده و منتهی به سقط جنین شود. بنابراین اصابت ضربه به جنین شرط نیست و وسیله ایراد ضرب هم مؤثر در مقام نمی‌باشد. منظور از اذیت و آزار به معنای رنج، عذاب، شکنجه، اندوه، غم و تألم است که برخلاف «ضرب» بر تمامیت بدن زن حامله اصابت نمی‌کند ولی موجب تألم، زحمت و به ستوه آوردن وی می‌گردد و در نهایت منتهی به سقط جنین می‌شود. رفتارهای ذیل را می‌توان از مصادیق اذیت و آزار محسوب کرد، انفجار صوتی؛ اسلحه کشیدن؛ تحریض سگ درنده، آمیزش خشونت آمیز در روزهای آخر حاملگی، فحاشی یا ادای سخنان رکیک، فریاد کشیدن و امثال آنها.

دادنامه شماره ۹۷۸۰ شعبه دوم دیوان عالی کشور: «اگر فوت و سقط جنین مستند به فعل متهم نبوده بلکه در موقع بیرون آوردن از رحم مرده بوده است، عمل جنبه کیفری نخواهد داشت.»

قانونگذار در این رابطه به دو گروه از اشخاص اشاره داشته که عبارتند از:

۱، «طیب، ماما یا داروفروش» که برابر مقررات و قانون تشکیل وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی مجاز به طبابت، مامایی و داروفروشی هستند.

۲، «اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامایی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند.»

^۱ - زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، جلد دوم، ص ۹۵

به نظر می‌رسد این امر و این مسئله شامل افرادی می‌گردد که دارای مجوز رسمی از وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی برای انجام چنین مشاغلی نمی‌باشند؛ بنابراین افراد می‌بایست سقط جنین را شغل و حرفه خود قرار داده و به عبارت دیگر به این امور اشتغال داشته باشند و چنانچه فردی به این امور هم اشتغال نداشته باشد، حتی به طور غیررسمی ولی چنین عناوینی را اتخاذ نمایند، مشمول این امر خواهد بود. ملاحظه می‌گردد که این امر ناظر به اسقاط جنین شاغلین امور پزشکی می‌باشد. بنابراین، چنانچه پزشک یا ماما یا داروساز، اقدام به معاونت و یا مباشرت در سقط جنین نمایند مشمول این حکم می‌شوند.

بند سوم: رکن معنوی جرم سقط جنین

برای تحقق جرم سقط جنین عمدی لازم است که:

اولاً: مرتکب به حامله بودن زن عالم باشد؛ یعنی اطلاع و آگاهی داشته باشد که زن حامله است. بنابراین چنانچه کسی نسبت به این امر جاهل باشد «مثلاً چنانچه شخصی، صدمات و ضرباتی بر یک زن حامله بدون اطلاع از حامله بودن وی وارد نماید که منجر به سقط حمل شود»^۱ از این حیث قابل تعقیب نیست.

ثانیاً: نه تنها در اقدامات مادی که سبب سقط جنین می‌شوند باید عمد داشته باشد، بلکه خواهان حصول نتیجه مجرمانه (سقط جنین) نیز باشد. بنابراین، چنانچه پزشکی اطلاعی از حامله بودن بیمار نداشته باشد و اقدام به تجویز دارویی نماید که سبب سقط گردد؛ به عنوان سقط جنین عمدی قابل تعقیب نخواهد بود و نیز همچنین است اگر کسی بدن اطلاع از حامله بودن زن با ایراد ضربه‌ای به شکم او سبب سقط جنین شود.

بخش سوم: مجازات سقط جنین عمدی

در این راستا با عنایت به نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۸۱ مورخ ۱۳۸۲/۳/۵ اداره حقوقی قوه قضائیه در هر مورد که اشخاص مذکور در مواد مرقوم محکوم به مجازات مقرر قانونی می‌گردند حکم به پرداخت دیه نیز مطابق مقررات قانونی علیه آنان صادر می‌شود و آنان مسئول پرداخت دیه خواهند بود.

بند اول: مجازات سقط جنین عمدی از ناحیه افراد عادی

^۱ - گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، تهران، چاپ ششم، ص ۱۶۳

در این راستا باید توجه داشت باتوجه به نظریه مشورتی شماره ۷/۴۱۰۷ مورخ ۱۳۸۴/۶/۲۰ اداره حقوقی قوه قضائیه: «چنانچه زوجه عمداً حمل را سقط کند تقاضای قصاص نفس برای زوج محفوظ می‌باشد.» چنانچه افراد عادی به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله و یا دادن ادویه یا وسایل دیگری موجب سقط جنین وی شوند و یا اینکه او را به وجود چنین وسایلی دلالت نمایند؛ علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص، حسب مورد به حبس از یک تا سه سال و یا سه تا شش ماه محکوم خواهند شد.

بند دوم: مجازات سقط جنین عمدی از ناحیه شاغلین امور پزشکی

با عنایت به نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۸۱ مورخ ۱۳۸۲/۳/۵ اداره حقوقی قوه قضائیه: «به صراحت مواد قانون مجازات اسلامی در هر مورد که اشخاص مذکور در قانون مذکور محکوم به مجازات مقرر قانونی می‌گردند حکم به پرداخت دیه نیز مطابق مقررات قانونی علیه آنان صادر می‌شود و آنان مسئول پرداخت دیه خواهند بود. قابل ذکر است که این امر قابل تسری به مادر نیست و در مورد وی مقررات مواد قانون مجازات اسلامی جدید قابل اعمال نخواهد بود.» اگر پزشک، ماما، داروساز و یا سایر شاغلین امور پزشکی، اقدام به مباشرت و یا معاونت در اسقاط جنین نمایند، علاوه بر پرداخت دیه، به حبس از دو تا پنج سال نیز محکوم می‌شوند.

ملاحظه می‌گردد که در این راستا قانونگذار باتوجه به شخصیت مرتکبین این جرم اقدام به تشدید مجازات نموده است. سئوالی که در این جا مطرح می‌شود این است که مجازات سقط جنین دارای روح چیست؟

در پاسخ باید بیان نمود که در این خصوص اختلاف نظر وجود دارد:

۱، برخی با استناد به نظر مشهور فقهای امامیه قائل به مجازات قصاص می‌باشند؛ به همین دلیل در ماده ۹۱ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲ بیان شده بود:

«اگر زن حامله برای سقط جنین به طبیب یا قابله مراجعه کند و طبیب هم عالماً و عامداً مباشرت به اسقاط جنین بنماید. دیه جنین به عهده اوست و اگر روح در جنین دمیده باشد باید قصاص شود.»

۲، اما عده دیگری بر این عقیده‌اند که مجازات سقط جنین در هر مرحله‌ای از مراحل تکامل جنینی که باشد، مستوجب قصاص نیست و استدلال گروه اول را این چنین رد نموده‌اند:

الف) واژه قتل در زبان عربی گاه به معنای نابود کردن به کار می‌رود و نه قتل در مفهوم اصطلاحی آن، همچنان که در بعضی از کتب عربی از قتل حیوان نیز نام برده می‌شود.

ب) در خصوص برابری دیه جنین دارای روح با دیه انسان کامل مواد دیگری در قانون وجود دارد که علیرغم این برابری قتل وی موجب قصاص دانسته شده است.

ج) مقنن در مواد قانون مجازات اسلامی به حکم قصاص به دلیل جنایت وارده به مادر اشاره کرد، نه به لحاظ جنایت وارده بر جنین، برای این که چنانچه موضوع اخیر مدنظر می‌بود، می‌بایست قانونگذار در مواد قانون مجازات اسلامی جدید به قصاص مرتکب سقط جنین اشاره می‌نمود. از سوی دیگر، در صورت پذیرش این استدلال این مسئله مطرح می‌گردد که قتل انسان کامل صرفاً دارای مجازات قصاص است درحالی که سقط کننده جنین علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد، به حبس از یک تا سه سال محکوم خواهد شد که این عدم تناسب قابل توجیه نمی‌باشد. بدین ترتیب، باتوجه به عدم وجاهت ادله فوق‌الذکر و با عنایت به حذف حکم صریح قصاص که برای جنین دارای روح در ماده ۹۱ «قانون تعزیرات» سابق پیش‌بینی شده بود در قوانین لاحق، و اشاره قانون مجازات اسلامی به این که «دیه سقط جنین در موارد عمد و شبه عمد برعهده جانی است و در موارد خطای محض برعهده عاقله اوست خواه روح پیدا کرده باشد و خواه نکرده باشد.» و نیز اصل تفسیر نصوص جزایی به نفع متهم و لزوم رعایت احتیاط در حفظ دما «مطابق قوانین فعلی ایران سقط جنین در هیچ حالتی قتل محسوب نمی‌شود. بنابراین حقی در صورت عمدی بودن، مجازات آن هیچگاه نمی‌تواند قصاص باشد، که این موضوع با موضع سایر کشورها و نظام‌های حقوقی و نیز با مقررات بیش از انقلاب مطابقت دارد.»

نتیجه گیری

باید در جمع بندی کلی این مقاله توجه داشت بر اساس قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲ اگر کسی به انگیزه حفظ حیات مادر اقدام به «مباشرت» در اسقاط جنین کند به عنوان سقط جنین عمدی قابل تعقیب است و استناد به چنین عذی مبنی بر این که زن حامله به صورت بیهوش به بیمارستان منتقل شده بود و پس از بررسی معلوم شد که علت بی‌هوشی ناشی از حاملگی است و چنانچه سقط جنین صورت نمی‌گرفت فوت می‌کرد و ادامه حیات مادر منوط به انجام سقط بوده و تمامی مدارک را نیز در این خصوص ارایه کند، باز هم عذر او پذیرفته نیست مگر این که اسقاط جنین در چهارچوب مقررات قانون سقط درمانی صورت گرفته باشد. قانون مجازات اسلامی در خصوص جواز یا عدم جواز اسقاط جنین بعد از مرحله حلول روح و هنگامی که «حیات مادر و جنین» در معرض خطر است حکمی ندارد. حال سئوالی که در این جا مطرح می‌شود این است که آیا در چنین شرایطی امکان اسقاط جنین برای نجات جان مادر وجود دارد یا خیر. در نتیجه باتوجه به منابع معتبر اسلامی و فتاوی معتبر سقط جنین در ایران جرم شناخته شده و برای آن مجازات در نظر گرفته شده است که به نظر اینجانب قصاص بیان شده در مواد قانونی مجازات اسلامی ۹۲ توسط قانونگذار برای حمایت از مادر در صورتی که مادر مجروح شود یا به قتل برسد، می‌باشد چون جنین قصاص ندارد و جنین را در حکم آدم زنده نمی‌دانم و نهایتاً باید منشأ انسانی چیزی که از زن ساقط می‌شود، مسلم باشد.

فهرست منابع

۱. الهی منش، محمدرضا، حقوق کیفری و تخلفات پزشکی، تهران، انتشارات مجد ۱۳۹۳
۲. پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، چاپ سوم، تهران، مؤسسه دانشگاه تهران ۱۳۹۴
۳. خامنه‌ای، سید علی رساله اجوبه الاستفتائات، چاپ چهارم، تهران، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل
۴. زراعت، عباس شرح قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، چاپ دوم، کاشان، نشر فیض
۵. صادقی، محمدهادی، جرایم علیه اشخاص، چاپ چهاردهم، تهران، نشر میزان ۱۳۹۵
۶. قضایی، محمد، پزشکی قانونی، چاپ دوم تهران، دانشگاه تهران
۷. گودرزی، فرامرز و کیانی، مهرزاد، اصول طب قانونی و مسمومیت‌ها، چاپ اول تهران، روزنامه رسمی ۱۳۸۸
۸. گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، چاپ ششم، تهران، جهاد دانشگاهی ۱۳۸۹
۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ۶ جلد، چاپ بیست و سوم، تهران، امیرکبیر
۱۰. میرمحمد صادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی، جرایم علیه اشخاص، چاپ دهم، تهران، نشر میزان ۱۳۹۲

